

Інституціоналізація молодіжного руху України

Володимир Барабаш,

пошукач кафедри прикладної соціології
Національного університету внутрішніх справ

В останні роки український молодіжний рух пройшов складний шлях у своєму розвитку, перетворюючись на дієву складову структур самоорганізації українського суспільства. Він все активніше заявляє про себе в алгоритмі суспільного життя країни як учасник формування та реалізації молодіжної політики. Автор статті ставить за мету проаналізувати основні проблеми інституціоналізації сучасного молодіжного руху України.

У Посланні Президента України до Верховної Ради України „Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2002 році” підкреслюється, що початок третього тисячоліття ознаменував завершення початкового етапу творення української держави. Суспільство зазнало радикальних, всеохоплюючих перетворень. В країні, зокрема, викристалізувалися елементи нової соціальної структури і громадянського суспільства.

Нині Україна вступила в новий, другий етап свого розвитку, стратегічним завданням якого у системній трансформації суспільства є перетворення її (не декларативно, а за глибинним змістом державного буття) на сучасну європейську державу, яка б, синтезувавши кращі національні традиції, долучилась до європейських і світових процесів, адекватно відповідала на виклики глобалізації. Серед основних завдань, які необхідно здійснити у цій справі, визначається й необхідність активного формування розвиненого громадянського суспільства, оскільки нинішня політична система країни покищо не забезпечує належної ролі та впливу його інститутів на розвиток політичних і соціально-економічних процесів, не сприяє формуванню механізмів ефективного контролю за діями влади. Хоча нині об'єднання громадян функціонують практично в усіх сферах суспільного життя (якщо 1992 року діяло лише 158 всеукраїнських, міжнародних легалізованих громадських об'єднань, то 2002 року – уже 1839), однак їх здатність захищати суспільні інтереси є недостатньою. За даними соціологічних досліджень, тільки близько 3% громадян є членами

громадських організацій [1, с. 13–14, 18, 24, 437].

Необхідно відзначити, що проблема інституціалізації громадських рухів турбує не тільки країни, що виникли на теренах колишнього СРСР, а й країни Західної Європи та Північної Америки. У суспільствах, що увійшли в епоху постмодерну, спостерігається процес зростання самостійності, автономії, індивідуальності людини поряд з підвищенням відповідальності її за власну поведінку. Одним з проявів цієї тенденції, починаючи з 80 – 90-х років, стало зростання аномічного індивідуалізму (Е. Гіденс) [2, с. 77], самотності, наслідком якої є підвищення споживання наркотиків, депресії, зниження продуктивності праці (Е. Тоффлер) [3, с. 323 – 329].

Нові тенденції в суспільному житті змусили соціологів, політологів, економістів переглянути своє ставлення до проблем соціальних інститутів та інституціалізації. Якщо інституціоналізм класичної соціології (Е. Дюркгейм, Т. Парсонс) приділяв первинну увагу дії колективів, груп, то представники постмодернізму (З. Бауман, Н. Луман, Д. Роуз, І. Хабермас, Ф. Хайек) в центр уваги поставили незалежного індивіда, який керується власними інтересами, вирішує сам, членом яких колективів йому вигідно бути [4, с. 5 – 7]. Окрім того, якщо класичний інституціоналізм дотримувався формули „інститут первинний, індивід вторинний”, то соціологи постмодерну додержуються принципу „індивіди первинні, інститути вторинні”.

У перехідних суспільствах з їх плюралізмом форм власності, торговельно-грошовими відносинами, розвитком демократії проблема інституціалізації структур третього сектора, у тому числі молодіжного руху, постає не менш гостро. Останнім часом опубліковано низку актуальних досліджень з питань розвитку, інституціалізації молодіжного руху на сучасному етапі в сусідніх з Україною країнах, зокрема в Російській Федерації. На особливу увагу заслуговують праці І. Ільїнського, В. Лукова, А. Ковальової, Ю. Волкова, В. Добренькова, Ф. Кадарії, І. Савченка, В. Шаповалова [5]. Прикладом актуальності для України цього питання може бути гостра дискусія, яка точилася в ЗМІ у зв'язку з публікацією на початку 2002 року в газетах „Факты и комментарии”, „Зеркало недели”, „День” статей на той час Глави Адміністрації Президента України В. Литвина щодо перспектив розвитку громадянського суспільства [6].

Що стосується молодіжного руху в Україні, то, незважаючи на те, що він має глибокі корені, вивчення проблем його розвитку все ще перебуває в зародковому стані. Ще немає ґрунтовних досліджень процесу інституціалізації молодіжного руху, визначення місця і ролі молодіжних об'єднань у системі політичної організації суспільства. Серед невеликої кількості книг, дисертацій, статей, присвячених різним аспектам цієї теми, на особливу увагу заслуговують праці О. Корнієвського та В. Якушика

„Молодіжний рух та політичні об'єднання в сучасній Україні” (1997 р.) та В. Кулика, Т. Голубицької, О. Голубоцького „Молода Україна: сучасний організований молодіжний рух та неформальна ініціатива. Дослідження” (2000 р.).

Останнім часом дещо поживавилася дослідницька робота щодо молодіжного руху на регіональному рівні. Зокрема, заслуговують на увагу такі книги, як „Молодіжний рух Києва: Інформаційний збірник” (2000 р.), „Довідник молодіжних організацій Донеччини” (1998 р.), „Реалізація державної молодіжної та сімейної політики в Одеській області через взаємодію з громадськими формуваннями (з досвіду роботи)” (2003 р.), „Молодіжний громадський рух Києва” (2003 р.). Проте ці видання носять переважно довідковий характер і не містять аналітичних матеріалів про розвиток громадського молодіжного руху.

На цьому тлі досить вагомими є дослідження з історії та сучасного стану українського молодіжного руху, підготовлені протягом 1991 – 2003 років Державним інститутом проблем сім'ї та молоді (з 1991 по 1997 рік – Український НДІ проблем молоді, а з 1998 по 2001 рік – Український інститут соціальних досліджень). Найґрунтовнішими з них є: „Український молодіжний рух у ХХ столітті (історико-політологічний аналіз основних періодів” В. Головенька (1997 р.), „Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення” М. Головатого (1993 р.), „Український молодіжний рух: історія та сьогодення” В. Головенька, О. Корнієвського (1994 р.), збірники „Молодіжний рух України: історія та сучасність” (1997 р.) та „Молодіжний і дитячий рух в Україні: історія та генезис” (1993 р.), довідник у двох томах „Молодіжний рух в Україні” (1998 р.).

Інформативний матеріал про становлення молодіжного руху та державної молодіжної політики в Україні на сучасному етапі міститься у відповідних розділах щорічних доповідей „Про становище молоді в Україні”, підготовлених та виданих Державним інститутом проблем сім'ї та молоді за підсумками 1997 – 2002 років зокрема, в щорічній доповіді Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2001 р.) „Нове покоління незалежної України (1991 – 2001 роки)”, де подано узагальнюючий матеріал за десять років незалежності країни.

Крім того, впродовж останніх дванадцяти років в Інституті реалізовано низку науково-дослідних проектів з проблем молодіжного руху. Серед них: „Сучасні тенденції та генезис розвитку молодіжного руху в Україні” (1992 р.), „Історичний досвід становлення та сучасні тенденції розвитку молодіжного руху в Україні” (1993 р.), „Правова інституціоналізація українського молодіжного руху: історія та сучасність” (1994 – 1995 рр.), „Генеза молодіжного руху України (особливості регіонального розвитку)” (1995 – 1997 рр.), „Особливості становлення та розвитку молодіжного руху в Україні на етапі формування нової державності” (1995 р.), „Основні

тенденції та особливості розвитку молодіжного руху в Україні за сучасної доби” (1997 р.), „Молодіжний рух в Україні – 2002: Довідник” (2002 р.).

У дослідженнях, проведених працівниками ДПС спільно з іншими науковцями, зроблено спробу як теоретично обґрунтувати нові підходи у вивченні молодіжного руху як важливого суспільного явища, так і дати якнайширшу інформацію про процес інституціалізації молодіжного руху країни, діяльність молодіжних і дитячих організацій, їх співпрацю з державними органами.

Вивчаючи молодіжний рух, необхідно враховувати, що він є непростим соціальним явищем і, як мінімум, складається з організованої молоді, яка юридично оформлена у громадські об’єднання, та неформальної самоорганізованої молодіжної ініціативи, „молодіжної субкультури”, які взаємно доповнюються.

І хоча, за даними фахівців, лише 2 – 3 % української молоді перебуває в офіційно зареєстрованих молодіжних організаціях, а натомість понад 25 % знайшли місце у неформальних об’єднаннях [7], автор статті все ж вважає, що серцевину, найбільш дієву частину молодіжного руху складають громадські об’єднання молоді, які зареєстровані та діють відповідно до чинного законодавства і у тісній взаємодії з державними органами, і, в першу чергу, прагнуть вирішувати важливі соціальні проблеми молодих людей, сприяють їх соціалізації у відповідних соціально-економічних умовах розвитку суспільства, його політичної системи, традицій, культури – тобто всього, що відрізняє наше суспільство від інших. Отож у статті йтиметься про процес інституціалізації саме цієї частини сучасного українського молодіжного руху.

Зруйнування на початку 90-х років піонерської і комсомольської організацій та невизначеність конкретної мети суспільного розвитку і необхідної соціальної бази для заснування об’єднань молоді у відповідності до цілей соціальних перетворень в країні сприяло появі низки проблем при становленні і розвитку молодіжного руху нового типу. До основних питань інституціалізації молодіжного руху 90-х років ХХ – початку ХХІ століття можна зарахувати такі.

По-перше, серед основних інститутів соціалізації підростаючого покоління саме громадським молодіжним і дитячим організаціям молоді люди виявляють досить високу довіру. Так, соціологічне дослідження, проведене Державним інститутом проблем сім’ї та молоді у травні 2000 року, засвідчило, що громадським молодіжним і дитячим об’єднанням „повністю довіряють” та „скоріше, довіряють, ніж ні” 28 % молодих українців віком 14 – 28 років. У грудні цей показник підвищився до 37 %, у червні 2002 року – до 40 %. Серед запропонованих у вересні 2002 року для оцінки основних категорій громадських об’єднань найвище були оцінені саме молодіжні та дитячі організації: їм висловили довіру 54 % опитаних,

тоді як жіночим організаціям – 43 %, релігійним об'єднанням – 36 %, профспілкам – 20 %, а політичним партіям – лише 10 % (8, с. 157 – 158).

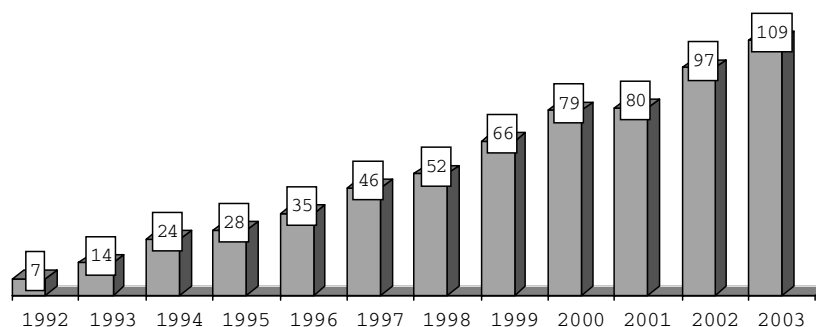
По-друге, визначальною рисою сучасного молодіжного руху України є його демократичність за характером створення та діяльності: переважна більшість молодіжних і дитячих об'єднань сформована самою молоддю. Демократичність забезпечується ще й тим, що чинне законодавство практично знімає всі обмеження, які існували раніше, на створення юначих об'єднань (за винятком деструктивних, кримінального характеру). Це підтверджує Закон України від 1 грудня 1998 року „Про молодіжні та дитячі громадські організації”, в якому, зокрема, сказано: „Молодіжні та дитячі громадські організації утворюються і діють на засадах добровільності, рівноправності їх членів, самоврядування, законності та гласності” [9, с. 129].

По-третє, сучасний молодіжний рух відзначається великою кількістю різнопланових за напрямками діяльності і політичними уподобаннями громадських молодіжних організацій. Так, з року в рік зростає кількість всеукраїнських молодіжних та дитячих об'єднань (див. **графік 1**), упродовж останніх п'яти років утричі зросла кількість таких місцевих організацій [10, с. 82].

Четвертою особливістю інституціоналізації українського молодіжного руху є поглиблення процесу становлення структур громадських молодіжних та дитячих об'єднань на місцевому рівні: на початок 2003 року було зареєстровано 2800 обласних та районних організацій, тоді як наприкінці 1998 року їх було трохи більше 1500. Якщо ж взяти до уваги ще й регіональні структури всеукраїнських об'єднань, то загальна кількість місцевих громадських молодіжних і дитячих об'єднань на початок 2003 року становила понад 4,5 тисячі [8, с. 159].

Графік 1

Кількість всеукраїнських громадських молодіжних і дитячих організацій, зареєстрованих відповідно до чинного законодавства, станом на 1 січня кожного року (за даними Держкомсім'ямолоді)

Процес регіоналізації, зростання місцевих організацій в цілому є позитивним явищем, оскільки сприяє загальному спрямуванню соціальної політики, наближує молодіжні і дитячі громадські об'єднання до особи. Це відповідає і загальносвітовим тенденціям. Наприклад, у Данії – 86 %, Німеччині, Великобританії, Бельгії – 60 % членів молодіжних організацій працюють саме в таких структурах [11, с. 90].

Однак масштаби поширення громадських молодіжних і дитячих об'єднань у різних регіонах неоднакові. Наприклад, якщо на обласному рівні у Дніпропетровській області на кінець 2002 року діяло 86 громадських молодіжних та дитячих об'єднань, у Запорізькій – 63, у Закарпатській – 62, у Житомирській – 56, то у Харківській – 8, Сумській – 3.

Характерною рисою розвитку молодіжного руху на регіональному рівні є також те, що функціонування громадських організацій є короткотерміновим за часом їх існування, нерідко спонтанним є процес їх утворення та завершення діяльності. Даючи деякій частині молоді позитивний досвід організаційної, громадсько-політичної діяльності, більшість організацій не може суттєво впливати на вирішення регіональних проблем юнаків і дівчат, реалізацію соціальних інтересів молодого покоління. Так, наприклад, у Запорізькій області 2002 року діяло 63 молодіжних і дитячих обласних громадських організацій, з них лише 6 з 15, які були зареєстровані 1997 року. В Івано-Франківській області серед 33 таких було 7 з 15. У Закарпатській – 2002 року серед 60 зареєстрованих міських та районних організацій залишилася лише 1 з 9, що діяли 1997 року, у Хмельницькій – з 64 залишилося лише 11 з 21, що діяли 1997 року [12].

П'ятою проблемою інституціалізації українського молодіжного руху є те, що хоча кількість громадських молодіжних та дитячих об'єднань продовжує зростати, проте вони невеликі за складом. Свобода вибору молодою людиною своєї організації на нинішньому етапі проявляється для більшості як свобода не обирати жодної. Це підтверджують матеріали соціологічних досліджень. Так, за даними моніторингового дослідження громадської думки населення України, що проводиться Державним інститутом проблем сім'ї та молоді з 1992 року, у травні 1993 року 3,5 % молодих людей заявили, що є членами громадських молодіжних організацій, у червні 1994 року – 1,4 %, у жовтні 1995 року – 5,3 %, у вересні 1999 року – 3 %, у травні 2000 року та червні 2002 року – по 2 %. У травні 2000 року та в червні 2002 року ще по 2 % молодих людей відповіли, що іноді відвідують окремі заходи, організовані молодіжними організаціями. Отже, можна стверджувати, що в країні членами організованого молодіжного руху є 2 – 3 % молоді [13, с. 110].

Про це свідчить і кількісний склад зареєстрованих відповідно до чинного законодавства всеукраїнських молодіжних об'єднань, в яких перебуває дуже невелика частина юнаків і дівчат. За даними керівних

органів самих молодіжних та дитячих об'єднань, найбільшою за складом є Федерація дитячих організацій України, яка об'єднує понад 500 тисяч осіб. Всеукраїнська дитяча спілка „Екологічна варта” налічує 32 тисячі членів. Але членами цих організацій, у першу чергу, є все ж таки діти, а не молодь. Асоціація профспілкових організацій студентів України налічує близько 800 тисяч фіксованих членів, однак вона, незважаючи на те, що є громадським об'єднанням молоді, як профспілка має свій специфічний напрям роботи та юридичний статус. Всеукраїнська молодіжна громадська організація „Союз молоді регіонів України” об'єднує понад 80 тисяч осіб, Молодіжна морська ліга України – майже 60 тисяч осіб, Громадська організація „Українська соціал-демократична молодь” – понад 52 тисячі, Народно-демократична ліга молоді – понад 30 тисяч, Всеукраїнська молодіжна громадська організація „Спілка молодих аграріїв України” – 18 тисяч осіб. Близько десяти організацій мають у своїх рядах по 10 – 15 тисяч членів, а всі інші – лише по 2 – 3 тисячі [13, с. 111].

З одного боку, необхідно підкреслити, що це характерно для більшості пострадянських країн. Наприклад, дослідники молодіжного руху Росії стверджують, що лише 4 % молодих росіян є членами молодіжних організацій [14, с. 3]. Проте, з іншого боку, це не йде ні в яке порівняння з попередником нинішнього українського молодіжного руху – комсомолом, який свого часу охоплював майже 70 % молоді (навіть перед розвалом у липні 1991 року ЛКСМУ (МДС) об'єднував 3416 тисяч членів спілки) [15, с. 98], а також з показниками країн Заходу – наприклад, у Франції 1999 року 38 % молоді віком від 18 до 29 років були членами громадських організацій [13, с. 111].

Шостою особливістю становлення, розвитку молодіжного руху в Україні є те, що цей процес відбувається у складних соціально-економічних умовах, що спричиняє бажання молодих людей створювати, у першу чергу, молодіжні організації соціального спрямування. Причому, як свідчать дані соціологічних досліджень, частка молоді, яка підтримує діяльність таких організацій, зростає: 1993 року таких молодих людей було 47 %, а 2002 року – 89 % [13, с. 111].

Враховуючи це, досить значна частина молодіжних організацій переймається вирішенням соціальних, професійних, освітніх питань, прагнучи забезпечити їй певний соціальний захист. Такий підхід притаманний усім етапам розвитку молодіжного руху. 1998 року із 66 зареєстрованих всеукраїнських молодіжних і дитячих організацій тією чи іншою мірою питаннями адаптації молоді опікувалися приблизно 40 організацій [16, с. 91]. Цей процес поглиблюється, зокрема, все більших масштабів набуває волонтерський рух. Причому волонтерські загони створюються і діють як при громадських об'єднаннях, так і при державних органах. 1997 року утворено Всеукраїнський громадський центр

„Волонтер”, осередки якого діють майже у всіх областях. Для підготовки волонтерів і поширення досвіду їх роботи Державний центр соціальних служб для молоді 2000 року ухвалив комплексну програму „Всеукраїнська школа волонтерів”. 2001 року при центрах соціальних служб для молоді діяло 218 таких шкіл [13, с. 113].

Оцінюючи в цілому соціальну діяльність молодіжних організацій, необхідно підкреслити, що спрямована вона, передусім, на шефську допомогу ветеранам, пенсіонерам, самотнім людям, роботу в будинках дитини, інтернатах для дітей-сиріт, виправно-трудовах колоніях для неповнолітніх, на допомогу дитячим спортивним командам. Соціальна робота з молоддю, як правило, обмежується організацією її дозвілля. І набагато рідше – захистом прав молодих людей. У цій справі громадські молодіжні організації ще недостатньо співпрацюють з центрами соціальних служб для молоді.

Водночас молоді люди досить високо оцінюють місце молодіжних і дитячих громадських організацій у соціальній роботі з молоддю, наданні допомоги у вирішенні її проблем. У травні 2000 року 39 % молодих респондентів зазначили, що дитячі організації у цій царині працюють „активно” або „дещо роблять”. Так само оцінили діяльність молодіжних організацій 37 % молоді. Вище оцінено діяльність лише таких інститутів соціалізації, як навчальні заклади (таку оцінку їм дали 84 % респондентів), молодіжні клуби, дискотеки (75 %), спортивні клуби, секції (73 %), служби у справах неповнолітніх (51 %), наркологічні диспансери (47 %), притулки (40 %). На думку опитаних, активність молодіжних центрів зайнятості (34 %), центрів соціальних служб для молоді (32 %), жіночих громадських організацій (22 %) у роботі з молоддю помітно поступається рівню роботи громадських молодіжних організацій [13, с. 114].

Сьомим проблемним питанням інституціоналізації молодіжного руху є те, що в останні роки поглиблюється процес певної його політизації, хоча молодь у своїй масі залишається аполітичною. Так, за даними Державного інституту проблем сім’ї та молоді, серед молодих людей постійно залишається досить значною частка тих, хто зовсім не цікавиться проблемами політичного життя: у травні 1995 року серед опитаних юнаків та дівчат таких було 24 %, у грудні 1996-го – 32 %, у червні 1998-го – 40 % у червні 2002 – 34 % [13, с. 114].

Тим часом в країні відбувається становлення багатопартійності, зміцнюють свої позиції політичні партії, які прагнуть створювати власні молодіжні припартійні структури. Та й самі лідери, керівники багатьох молодіжних організацій через матеріальну, фінансову скруту, в якій перебуває більшість молодіжних об’єднань, намагаються шукати заступництва, допомоги у „дорослих”, зокрема політичних, організацій. Особливо активно це відбувається в період передвиборчих кампаній.

Отож з другої половини 90-х років все більше стала спостерігатися

тенденція до створення припартійних молодіжних організацій, таких об'єднань молоді, що прагнуть залучати її до активної політичної діяльності. Так, серед 40 зареєстрованих у 2001 – 2002 роках всеукраїнських молодіжних організацій політично спрямованих було 15 (37,5 %), тоді як на кінець 1998 року об'єднання такого типу становили близько 15 %. Нині майже всі провідні політичні партії мають молодіжних партнерів. На політичній мапі з'явилися 4 „молодіжні” партії, які виникли на базі молодіжних організацій або за їх сприяння: партія „Молода Україна”, Організація політичного розвитку – Молодіжна партія України, партія „Нова генерація” та партія „Нова політика”.

Восьмою групою проблемних питань, які впливають на процес інституціоналізації молодіжного руху, є ті, що пов'язані з його консолідацією.

В українському молодіжному русі не викорінено таке негативне явище, як наявність певної гуртківщини, чвар. Саме це є однією з основних причин того, що Україна до цього часу не стала повноправним членом Європейського молодіжного форуму, Всесвітньої організації скаутського руху. З цих причин на всеукраїнському рівні зареєстровано дві Спілки української молоді. Ця ж проблема мала місце у стосунках між лідерами Українського молодіжного парламенту та Молодіжного парламенту України, а також Молодіжного парламенту України, Молодіжного уряду України та Українського національного комітету молодіжних організацій.

Особливе місце в молодіжному русі посідають молодіжні спілки, які ставлять за мету об'єднати більшість всеукраїнських та місцевих молодіжних і дитячих організацій, стати координатором молодіжного руху, мають регіональні представництва, намагаються репрезентувати громадський молодіжний рух України на міжнародній арені. За останні десять років лідируючу роль у цьому напрямі відіграє Український національний комітет молодіжних організацій (УНКМО). Якщо 1992 року до його складу входило 14 всеукраїнських громадських об'єднань молоді, 1997-го – 28 всеукраїнських молодіжних і дитячих організацій та 19 регіональних об'єднань, то на початок 2003 року спілка вже об'єднувала 83 всеукраїнські молодіжні і дитячі організації і мала свої представництва в усіх областях України, до яких входять понад 3 тисячі місцевих об'єднань [13, с. 118].

Водночас у лютому 2003 року 23 всеукраїнські молодіжні громадські організації підписали Декларацію про створення Національної ради молодіжних організацій України (НРМОУ). У жовтні того ж року НРМОУ було зареєстровано Міністром України. На сьогодні офіційний комплект документів на вступ до спілки подали 33 організації.

Дев'ять група питань, вирішення яких сприятиме становленню та розвитку українського молодіжного руху, пов'язана з проблемами фінансування його діяльності.

Хоча, відповідно до чинного законодавства, бюджет молодіжних і

дитячих громадських організацій має формуватися переважно за рахунок членських внесків, добровільних пожертвувань, отриманих від юридичних чи фізичних осіб на статутну діяльність цих організацій, проте державним органам дозволяється виділяти їм дотації і субсидії, надавати у безплатне користування будинки, споруди, земельні ділянки та інше майно, необхідне для здійснення їх статутної діяльності. Органи виконавчої влади, місцевого самоврядування можуть також делегувати молодіжним і дитячим організаціям повноваження щодо реалізації відповідних програм і заходів і в цьому випадку надавати їм фінансову та матеріальну допомогу, здійснюючи контроль за цільовим використанням виділених коштів. 2002 року з державного бюджету було виділено 8,3 мільйона гривень, які були спрямовані на виконання молодіжними та дитячими організаціями загальнодержавних програм стосовно дітей та молоді. З місцевих бюджетів було надано фінансову допомогу на здійснення понад 270 програм і заходів молодіжних і дитячих організацій [10, с. 81].

Це особливо важливо, якщо врахувати, з одного боку, злиденну матеріальну базу майже всіх громадських молодіжних та дитячих об'єднань, постійну їх фінансову скруту, нерозвиненість організаційних структур на місцях, нестачу підготовлених кадрів для роботи з молоддю. З другого ж боку, такий підхід відповідає практиці розвинених країн Заходу. Так, наприклад, в США, незважаючи на величезну кількість фондів і корпоративних спеціалізованих програм, урядовий бюджет все ще залишається головним джерелом фінансування некомерційних організацій і вдвічі перевищує обсяги приватних пожертвувань [11].

Однак такий підхід становить і певну соціальну небезпеку. Практика країн Західної Європи свідчить, що розвиток програм соціального забезпечення призвів до фактів масового і самовідтворювального прошарку утриманців, які живуть винятково за рахунок допомоги за бідністю і не здатні ні на що інше, окрім отримання соціальної допомоги [18, с. 61]. І хоча реалії суспільного життя України далекі від тих, які склалися на Заході (2001 року у зведеному бюджеті було виділено на молодіжні програми і заходи 64353 тисячі гривень, що у багато разів більше, ніж це було 1994 року (1662 тисячі гривень), проте ці видатки склали лише 0,12 % зведеного бюджету [13, с. 145]), але і в Україні, на наш погляд, поряд з участю держави в реалізації молодіжних програм, необхідно розвивати корпоративну допомогу, тобто підтримку членів спільнот за рахунок самих спільнот, зокрема корпорацій як прогресивних об'єднань. Наприклад, молодих вчених – за рахунок наукових фондів, студентів – освітніх, співробітників – підприємницьких фондів тощо.

Десятий блок проблем інституціалізації українського молодіжного руху пов'язаний з тим, що, незважаючи на те, що в цілому молодіжні та дитячі організації як соціальний інститут користуються досить високою довірою серед молоді (якщо у травні 2000 року різною мірою про них знав 31 %

молоді, то у червні 2002 року – 61 %), все ж таки про діяльність конкретних організацій молоді знає дуже мало. Більше того, за даними соціологічних досліджень, 2002 року порівняно з 1993 роком навіть збільшилася кількість молоді, яка нічого не відає про їхню діяльність. Наприклад, якщо 1993 року про роботу Українського національного комітету нічого не знали 60 % молоді, то 2002 року – 76 %, Української скаутської організації „Пласт” – відповідно 48 і 75 %, Союзу українського студентства – 38 і 66 %. У першу чергу це пояснюється недостатньою активністю, пропагандистською діяльністю самих громадських організацій молоді. Про це свідчить, зокрема, приклад Всеукраїнської молодіжної організації „Нова генерація”. Хоча вона, порівняно з іншими молодіжними організаціями, не є наймасовішою, але її активна участь у передвиборчій кампанії 2002 року спричинила те, що вона стала найвідомішою з усіх молодіжних організацій: про неї нині нічого не знає лише 48 % молоді, тоді як 1993 року таких було 69 %, а у вересні 2001 року, напередодні виборчої кампанії, – 71 %. Популярність ВМО „Нова генерація” зросла не стільки завдяки активізації практичної роботи з молоддю, скільки за рахунок залучення до передвиборчої боротьби та інтенсивної політичної реклами [13, с. 111].

Разом з тим, значні перемини відбулися в інформаційному полі молодіжного руху України, і, на жаль, не в кращий бік. На початку 90-х років вийшли з підпорядкування ЛКСМУ, а потім СМОУ всі молодіжні видання. Деякі з них отримали статус загальномолодіжних, наприклад, колишній орган ЦК ЛКСМУ „Молодь України” стала загальнополітичною молодіжною газетою з такою ж назвою. Інші змінили орієнтири своєї діяльності чи зовсім припинили роботу. З’явилися нові молодіжні, дитячі видання. Так, за даними Державного комітету телебачення і радіомовлення України, на 15 лютого 2003 року в Україні зареєстровано 174 молодіжні друковані видання. Проте лише близько 10 % з них виходять хоча б раз на тиждень, решта – один раз на місяць або й квартал. У деяких областях зареєстровано лише 1 – 2 видання. Молодіжна тема практично не представлена на телебаченні, кількість українських молодіжних інформаційних ресурсів в Інтернеті складає не більше 0,03 % [19].

І, нарешті, необхідно сказати про вплив співпраці державних органів з громадськими молодіжними та дитячими об’єднаннями на процес інституціоналізації українського молодіжного руху. Важливим напрямом цієї співпраці, який позитивно і дуже дієво впливає на розвиток молодіжного руху, є розроблення та прийняття відповідної законодавчо-нормативної бази. За роки незалежності в Україні в цій сфері проведено значну роботу, і наша законодавчо-нормативна база зараз є однією з найкращих на пострадянському просторі.

Право молоді і дітей на об’єднання в самостійні громадські молодіжні та дитячі організації, статус цих організацій визначається, зокрема, законами України „Про об’єднання громадян”, „Про сприяння

соціальному становленню та розвитку молоді в Україні”, „Про молодіжні та дитячі громадські організації”, „Про Загальнодержавну програму підтримки молоді на 2004 – 2008 роки”, „Про охорону дитинства”. На сприяння розвитку молодіжного руху націлені Укази Президента України: від 3 грудня 1995 року „Про Національну раду з питань молодіжної політики”, від 6 жовтня 1999 року „Про першочергові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики та підтримку молодіжних громадських організацій”, від 29 березня 2001 року „Про додаткові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики”, від 22 листопада 2001 року „Про Всеукраїнську студентську раду”; Постанови Кабінету Міністрів України: від 22 серпня 1996 року „Про сприяння діяльності Українського національного комітету молодіжних організацій”, від 29 березня 1998 року „Про Комплексні заходи Кабінету Міністрів України щодо реалізації державної молодіжної політики в Україні („Молодь України)”, від 18 червня 1999 року „Про стан реалізації державної молодіжної політики”, від 25 липня 2002 року „Про затвердження Порядку проведення конкурсу проектів програм, розроблених громадськими організаціями, стосовно дітей, молоді, жінок та сім’ї” та ряд інших.

Створено систему державних органів, які опікуються вирішенням проблем молоді, в тому числі й молодіжного руху. На рівні центральних органів державної влади механізм формування та здійснення молодіжної політики включає Національну раду з питань молодіжної політики при Президентові України, Комітет Верховної Ради України з питань молодіжної політики, фізичної культури, спорту і туризму, Міністерство України у справах сім’ї, дітей та молоді. До вирішення питань державної молодіжної політики залучаються й інші органи центральної виконавчої влади. Відповідні структури створені на обласному та районному рівнях.

Необхідно відзначити, що український молодіжний рух пройшов складний шлях співпраці між громадськими молодіжними і дитячими організаціями та державними органами. Починався він з того, що на початку 90-х років більшість новоутворених організацій не визнавали або були в опозиції до існуючої на той час влади. Так, у перших числах серпня 1991 року у політичній резолюції ІІ СКУМО було записано: „Український народ може запосісти владу і суверенітет нації лише у своїй, нововідвойованій, самостійній та соборній державі, а не у насильно встановленому із Москви державному утворенні” [13, с. 118]. З набуттям незалежності більшість новоутворених організацій хоча й насторожено, але поступово поміняли своє ставлення до органів влади.

З кожним роком співпраця органів державної влади з громадськими молодіжними та дитячими організаціями поглиблювалася, поступово зникала взаємна недовіра. Були, звичайно, певні проблеми в їх стосунках і в середині та наприкінці 90-х років. Так, особливо гострий конфлікт між УНКМО та Державним комітетом молодіжної політики, спорту і туризму

України виник 2001 року. Проте молодіжні організації нині не заявляють про свою опозицію до державних органів у цілому, а критикують дії певних державних службовців, ігнорування ними Указів і доручень Президента України в галузі молодіжної політики.

Необхідно підкреслити, що такі „ідилічні” стосунки не завжди на користь молодіжному рухові. Адже норми, стандарти, зразки поведінки, які проголошують державні органи для молоді (підтримка злагоди в суспільстві, реалізація ринкових реформ, співпраця з усіма політичними силами і громадськими формуваннями, розвиток у молоді почуття відповідальності за суспільні справи, почуття патріотизму тощо), не завжди, м'яко кажучи, відповідають потребам, інтересам, ціннісним орієнтаціям молодих людей. Певний протест у них інколи виникає й тоді, коли держава починає їм диктувати умови співпраці.

Проте громадські молодіжні та дитячі об'єднання, незважаючи на всі перепони, поступово зміцнюються, розширюються, перетворюючись на невід'ємну складову структур самоорганізації суспільства. І загалом молодіжний рух все активніше заявляє про себе в алгоритмі суспільного життя країни як інструмент формування та реалізації молодіжної політики, яка здійснюється як в інтересах молодих громадян, так і суспільства в цілому.

Література:

1. Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2002 році. – К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України, 2003. – 478 с.

2. **Мэй К., Купер Э.** Персональная идентичность и социальное изменение: некоторые теоретические размышления // РЖ: Социальные и гуманитарные науки: отечественная и зарубежная литература. Социология. Серия II. – 1996. – № 3. – С. 73 – 79.

3. **Тоффлер Е.** Третья хвиля / Перекл з англ. А. Євса. – К.: Вид. дім „Всесвіт”, 2000. – 430 с.

4. **Нуриев Р.** Институционализм: вчера, сегодня и завтра. Вступительная статья к „Институциональной экономике”. Учебное пособие / А. Олейник. – М.: Инфра, 2000. – 320 с.

5. Див.: **Ильинский И. М.** Молодежь и молодежная политика. Философия. История. Теория. – М.: Голос, 2001.– 696 с.; **Ковалева А. И., Луков В. А.** Социология молодежи: Теоретические вопросы.– М.: Социум, 1999.– 351 с.; **Волков Ю. Г., Добреньков В. И., Кадария Ф. Д., Савченко И. П., Шаповалов В. А.** Социология молодежи: Учебное пособие.– Ростов-н/Д.: Феникс, 2001.– 576 с.

6. Див.: **Литвин В.** Гражданское общество: мифы и реальность // Зеркало недели. – 2002. – 26 січ.; **Литвин В.** Громадянське суспільство:

нові образи, старе бачення. – День.-2002 – 28 лют.

7. **Паламарюк О.** Вболівальники субкультур. Неформальні групи як втеча від реального життя? – День. – 2003. – 29 серп.

8 – Виховання національно свідомого, патріотично зорієнтованого молодого покоління, створення умов для його розвитку як чинник забезпечення національних інтересів України: інформаційно-аналітичні матеріали / Кол. авторів: В. А. Головенько та О. О. Яременко (керівники) та ін. – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. – 191 с.

9. Нормативно-правова база діяльності громадських молодіжних організацій /Редкол.: В. П. Банах, С. В. Зелінський, А. Г. Зінченко та ін. – К.: Четверта хвиля, 2001. – 388 с.

10. Державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2002 року / Кол. авторів: Ж. В. Петрочко та О. О. Яременко (керівники) та ін. – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. – 232 с.

11. Report on youth policies in Spain. – Madrid: Instituto de la Juventud, 2000. – 215 p.

12. Підраховано за матеріалами дослідження „Молодіжний рух в Україні – 2002: Довідник”, проведеного Державним інститутом проблем сім'ї та молоді впродовж 2002 р.

13. Нове покоління незалежної України (1991 – 2001 роки): Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2001 р.) / Кол. авторів: В. А. Головенько та О. О. Яременко (керівники) та ін. – К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2002. – 211 с.

14. Молодежные и детские общественные объединения: проблемы преемственности деятельности и исследований. Сборник докладов и выступлений. – М.: Логос, 2002. – 252 с.

15. **Головенько В. А.** Український молодіжний рух у ХХ столітті: історико-політологічний аналіз основних періодів. – К.: А.Л.Д., 1997. – 160 с.

16. Про становище молоді в Україні (за підсумками 1998 року): Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України /О. М. Балакірева, О. А. Ганюков, В. А. Головенько та ін. – К.: PrintXPress, 1999. – 151 с.

17. **Литвин В.** Гражданское общество: мифы и реальность // Зеркало недели. – 2002. – 26 січ.

18. **Апресян Р. Г.** Дилеммы благотворительности // ОНС.-1997.- № 6.- С. 56 – 67.

19. **Мазурін М.** „Дорослі” проблеми. Молодіжні ЗМІ в пошуках стандартів. – День. –2003. – 2 лип.